

Роль і значення компаративістики для дослідження вітчизняного конституціоналізму

Кравчук Володимир Миколайович

*Волинський національний університету імені Лесі Українки
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

Постановка проблеми. Порівняльне правознавство, як небезпідставно вважається у провідних країнах світу, має надзвичайно великий потенціал – і не лише щодо розвитку власне юридичних наук, але й щодо впливу на інтенсифікацію міжнародного політичного співробітництва та міжнародних економічних зв'язків, реформування політичного та правового життя країн, формування демократичного й плюралістичного світогляду молодого покоління.

Здійснення ефективних політичних та правових реформ неможливе на основі лише національного досвіду чи простого ознайомлення із законодавством певних країн, що ми й могли спостерігати останнім часом, а вимагає систематизованого наукового знання про загальносвітові та регіональні тенденції правового розвитку, яке акумулюється насамперед порівняльним правознавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. По різних напрямках досліджуваної теми існує багато зарубіжних та вітчизняних джерел. Загальні питання порівняльного правознавства досліджували такі вчені як В. Ардашкін, О. Кресін, В. Лафітський, Р. Лукіч, Л. Луць, Н. Крестовська, Л. Матвєєва, М. Марченко, А. Саїдов, О. Скакун, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров та інші. В науці конституційного права до порівняльно-правового методу дослідження конституційно-правових явищ зверталися у своїх працях такі вчені-конституціоналісти, як Р. Енгибарян, А. Медушевський, В. Чиркин, В. Шаповал, В. Шилінгов та інші.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає у пошуку та виявленні шляхів вирішення актуальних проблем вітчизняного конституціоналізму в Україні за допомогою порівняльно-правових досліджень, урахування позитивного досвіду зарубіжних країн у вітчизняних реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компаративістика передбачає зіставлення подібних юридичних понять, явищ і процесів та встановлення їхньої специфіки. В енциклопедичній юридичній літературі компаративістика (порівняльне правознавство) визначається як метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення однойменних правових норм, інститутів, принципів тощо та практики їх застосування [8, с. 666], подібне визначення зустрічається і в спеціальній юридичній літературі [1, с. 16]. Компаративістський метод застосовують у класифікації державно-правових явищ, з'ясуванні їх історичної послідовності, генетичних зв'язків між ними, загальних і конкретних закономірностей розвитку.

Варто зазначити, що серед представників вчених-компаративістів відсутній єдиний підхід трактування порівняльного права. Залежно від існуючих поглядів і розумінь з приводу того, чи є порівняльне правознавство самостійною наукою, чи лише методом, український дослідник О.Д. Тихомиров виділяє чотири основні групи: до першої він відносить вчених, котрі більше схильні до інтерпретації порівняльного права як науково-використовуваного порівняльного методу, ніж самостійної юридичної науки (Ф. Полок, Р. Давід, К. Цвайгерт, К. Осакве та ін.); представники другої групи дослідників розуміють його як порівняльне правознавство – самостійну або допоміжну юридичну навчальну дисципліну (М.Н. Марченко, Ю.А. Тихомиров, А.Х. Саїдов та ін.); вчені, котрі відносяться до третьої групи, порівняльне правознавство визначають як єдність самостійної юридичної науки та специфічного наукового методу (М. Вінтертон, В.Д. Ардашкін); четверту групу становлять вчені, які під порівняльним правознавством (порівняльним правом) розуміють інші наукові явища, зокрема сферу, напрям порівняльних правових досліджень і т.д. (М. Боруцка-Арцтова, Р. Лукіч) [6, с. 17]

В теорії держави і права розрізняють діахронне і синхронне порівняння: діахронним є зіставлення галузі права чи інституту права в одній правовій системі в різні історичні періоди, встановлення наявності (відсутності) наступності у їх розвитку; синхронним – зіставлення галузі права чи інституту права, що функціонують одночасно в різних правових системах, встановлення доцільності (недоцільності) запозичення їх позитивного досвіду [4, с. 17]. Крім того, в юридичній науці і практиці розрізняють рівні порівняльного правового аналізу: макрорівень передбачає проведення порівняльних досліджень у рамках типів права, правових сімей або ж на рівні конкретних правових систем; макрорівень передбачає проведення аналогічних досліджень на рівні правових категорій, інститутів, норм [1, с. 17].

З огляду на вищенаведене, зупинимось на порівняльно-правовому методі, як одному з способів дослідження правової науки та конституціоналізму зокрема. Відповідно до загальноприйнятої в юридичній і навчальній літературі класифікації, виділяють три групи методів: 1) загальні (загальнонаукові); 2) спеціальні; 3) конкретноправові (методи розробки правових актів, методи тлумачення норм права та інші). Серед конкретних методів особливо виділяють порівняльно-правовий метод [3, с. 12].

Разом з тим, всі методи, які використовуються правовою наукою, між собою тісно взаємопов'язані. Про їхній взаємозв'язок неодноразово згадувалось в юридичній літературі. Зокрема, А.Х. Саїдов підкреслює, що загальнонаукові методи діють повсюдно, в тому числі і в структурі конкретнонаукових методів, визначаючи їх дієвість. В той же час конкретнонаукові методи необхідні для більш ефективного використання загальнонаукових методів. Важливим, виходячи з цього, є висновок про те, що порівняльно-правовий метод виступає як один з конкретних способів застосування загальнонаукових методів в дослідженні правових явищ [2, с. 43].

Варто зазначити, що наука конституційного права широко використовує порівняльно-правовий метод дослідження. Він полягає як в порівняльному аналізі норм конституційного законодавства різних країн світу, так і окремої

держави на різних етапах її розвитку. Без сумніву, це важливий інструмент у використанні позитивного досвіду, накопиченого в конкретній сфері конституційно-правових відносин, в виявленні найбільш ефективного конституційно-правового регулювання. Спробуємо зупинитись на найбільш важливих моментах, котрі потрібно враховувати, застосовуючи порівняльно-правовий метод при дослідженні конституціоналізму.

При порівняльно-правовому дослідженні важливо визначити об'єкт порівняння. Порівнянню підлягають окремі конституційно-правові норми, окремі інститути конституційного права, галузь конституційного права в цілому. Не варто ототожнювати рівні порівняння з об'єктами порівняння, оскільки об'єктів порівняння значно більше, ніж рівнів [2, с. 48].

Скажімо, порівняльний аналіз джерел конституційного права можливий на горизонтальному та вертикальному рівнях. Так, обравши об'єктом дослідження нормативно-правовий акт, наприклад Конституцію України і Конституцію Польщі, можна проаналізувати їх структуру, зміст, порядок прийняття та внесення змін, становлення та розвиток окремих конституційно-правових інститутів (засад конституційного ладу, основ конституційно-правового статусу людини та громадянина, форм безпосередньої демократії, конституційних засад судової влади тощо) починаючи з моменту їх прийняття і до сьогодні. Такого роду дослідження дають можливість не лише прослідкувати динаміку розвитку законодавства, а й удосконалити сучасне конституційне законодавство (термінологію, понятійний апарат конституційного права, зміст конституційних правовідносин і т.п.).

Сьогодні компаративістика покликана зіграти величезну роль в оновленні юридичної науки та у виробленні нового міжнародного і національного права, що відповідає умовам сучасної глобалізації. З огляду на дану обставину, об'єктивними чинниками, що підкреслюють важливу роль компаративістського методу в контексті досліджуваної теми, є різноманіття підходів до такого явища як конституціоналізм.

Конституціоналізм як політико-правова категорія та доктринальне вчення виникає після утвердження конституції держави в сучасному розумінні цього терміна. Він безпосередньо пов'язаний із конституцією держави, хоча не завжди факт наявності конституції автоматично означає появу певної моделі конституціоналізму як такого. Водночас для існування конституціоналізму не завжди обов'язковим є наявність конституції як безпосередньо писаного документа.

З цього приводу слушно зазначає Ю. М. Тодика, що в “Англії, наприклад, немає писаної конституції, але є конституціоналізм як система демократичних поглядів суспільства, політичної еліти, як суворий порядок, що ґрунтується на повазі прав і свобод людини” [7, с. 126].

В найбільш широкому розумінні сучасний конституціоналізм розглядається як невід'ємний чинник органічної єдності конституційної ідеології та національної конституційної теорії, вітчизняного конституційного законодавства, конституційного ладу, принципів розподілу влади, парламентаризму, політичного плюралізму, виборчого права, судочинства, правового статусу людини й громадянина, місцевого самоврядування [5, с. 40].

Висновки. В науці конституційного права при дослідженні такого явища як конституціоналізм компаративний метод відіграє надзвичайно важливу роль і повинен широко використовуватися. Оскільки в кожній державі існують власні національні конституційно-правові системи з притаманними їм специфічними особливостями, одним з найважливіших завдань порівняльного конституційного права є виявлення загального і особливого в розвитку цих систем. Досягається це в першу чергу шляхом співставлення конституційно-правового ладу різних країн. За допомогою порівняльного правознавства полегшується і об'єктивна оцінка місця та ролі кожної країни в розвитку конституційного права і науки про нього. На цій же основі порівняльне конституційне право має можливість виробити практичні рекомендації по удосконаленню конституційного законодавства в конкретній країні. Недарма в народі кажуть, що все пізнається в порівнянні.

Використана література:

1. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.
2. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Под ред. В.А. Туманова. – М.: Юристъ, 2003. – 458 с.
3. Сырых В.М. Метод правовой науки (Основные элементы, структура). – М.: Юрид. лит., 1980. – 285 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
5. Солоненко О.М. Конституціоналізм як чинник утвердження та розвитку принципів конституційного права // Науковий вісник Національного університету внутрішніх справ України. – 2011. – № 2. – С. 35-40.
6. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы. – К.: Знання, 2005. – 347 с.
7. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Тодыка Ю. Н. – Х. : Факт, 2000. – 354 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. / Т. 4: Н-П. – К.: «Укр. енцикл.», 2002. – 720 с.